

Katolická reformace v 16. a 17. století.

Referát do kurzu Křesťanství II

Úvod

Katolická reformace byla odpovědí na reformaci protestantskou. Jejím cílem bylo udržet a rozšířit katolickou víru v evropských zemích(především v těch, které se reformace přímo dotkla). V 17. století pokračovala po třicetileté válce a rozšířila se do dalších států(České země).

Níže se podrobněji zmiňuji o Tridentuském koncilu a jeho usnesení. Tento koncil měl pro katolickou reformaci zcela zásadní význam, protože katolická věrouka, šířená misionáři v protestantských zemích, vycházela právě z Tridentuského koncilu.

Dále se zmíním o inkvizici a honech na čarodějnice. Církev se v katolických zemích soustředila kromě pronásledování nekatolíků(ze začátku hl. novokřtěnců), i na tzv. čarodějnice(a čarodějníky), které byly považovány za služebnice ďábla.

Přestože mi předepsaný rozsah referátu nedovoluje věnovat se katolické reformaci konkrétněji, nastíním v poslední části průběh pobělohorské rekatolizace v českých zemích.

Tridentuský koncil(1545-1563)

První neúspěšný pokus o svolání koncilu do Tridentu se uskutečnil už v červnu, roku 1542. Než ale mohl začít pracovat, byl přerušen válkou mezi císařem Karlem V. a králem Františkem I. Papež Pavel III. Proto mohl koncil znovu svolat až v r. 1545.

Už od začátku vznikaly první rozepře mezi papežem a císařem, o samotném předmětu jednání. „Císaři šlo o reformu a opětné sjednocení s protestanty. (...) Papež chtěl koncil soustředit na vyjasnění dogmatických otázek¹.“ Tyto dva názory vyústily v kompromis – o dogmatech a reformě se bude pojednávat současně.

Průběh jednání koncilu lze rozdělit do tří fází:

1. fáze: 1545-1548

V reakci na protestantskou zásadu sola Scriptura vyslovil koncil při svém 4. zasedání zásadu nauku o dvou pramenech víry, za které byly označeny Písmo a tradice. Omezení pouze na Písmo odsoudil jako herezi. V dalších zasedáních se jednalo o problematikách dědičného hříchu a ospravedlnění. Byla také definována nauka o svátostech. Koncil byl násilně ukončen válečnými událostmi.

¹ Franzen, A.: Malé církevní dějiny, Zvon, Praha, 1992, s. 220.

2. fáze: 1551-1552

Koncil znovu svolal nově zvolený papež Julius III. Jednalo se především o eucharistii. Byla potvrzena transsubstanciace. Nejzajímavější bylo, že na toto zasedání byli císařem pozváni i protestantští teologové. Ti však měli své podmínky, které měl koncil splnit, dokud nepřijedou; koncil se má zdržet vydávání dekretů o víře, dosavadní prohlášení mají být zrušena a znovu projednána, biskupové se mají vzdát své přísahy poslušnosti papeži a rozhodnutí koncilu mělo stát nad papežem. Katolíci požadavky protestantů odmítli. Reformy koncilu se tedy ubíraly pouze katolickým směrem.

3. fáze: 1562-1563

V tomto posledním období tridentského koncilu se opět projednávala eucharistie. Bylo potvrzeno 7. svátostí, některé se dořešily. Ustanovilo se, že se Bible nemá překládat do národních jazyků. Latinský překlad Bible(vulgáta) byl postaven na stejnou úroveň jako hebrejská nebo aramejská Bible. Zároveň byla provedena revize Vulgáty – Vulgata Clementinum(papež Klement VIII).

Tridentský koncil měl zásadní vliv na reformu a fungování katolické církve v novověku. Papež v r. 1564 potvrdil všechny dekry a usnesení koncilu. Bylo vydáno tridentské vyznání víry(profesio fidei tridentina). Závěry a doporučení koncilu se stalo páteří katolické reformace, která měla znovu obnovit katolickou víru v evropských zemích a hlásat křesťanství v koloniích Americe a Asii.

Misie v Evropě

Evropské misie byly povětšinou záležitostí jezuitského řádu-Tovaryšstva Ježíšova(založen r. 1534 Ignácem z Loyoly, fungovat začal v roce 1540). Začali působit v oblasti valdenských a katarských. Hlásali závěry tridentského koncilu. V protestantských zemích se snažili uchytit pomocí vzdělávacích zařízení. Zakládali vyšší gymnázia(tzv. jezuitské koleje).

Po třicetileté válce se v zemích, které zůstaly katolické a původně byly protestantské, jezuité spojili se státní správou, aby tak účinněji podpořili rekatolizaci a zabránili tomu, aby se země nestala zase protestantskou. Pod jejich vedením byla prováděna rekatolizace vzdělávacích institucí(Univerzity), vypovídání nekatolických duchovních, i laiků(včetně šlechty).

Inkvizice

Kongregace pro ochranu víry (Sanctum officium) měla dohlížet na dogmatickou čistotu a reformy v katolické církvi, bránit ji před heretiky a vymýtit nekřesťanské zvyky. V praxi byla pokračovatelkou středověké inkvizice. Jejím úkolem bylo vyhledávat a potírat kacíře (hony na čarodějnice, pronásledování protestantů), ale také vyhledávat a ničit zakázané knihy (např. Bible v národních jazycích).

Mezi oběti inkvizice patřili především novokřtělci (u nich pronásledování nebylo tak kruté) a takzvané čarodějnice. Ve Španělsku a jeho državách řádila inkvizice nejhůře. Byla úzce spjata s královskou mocí. Byla to takzvaná Suprema.

Suprema vzniká v roce 1481, po reconquistě². Ze začátku pronásledovala marany a maurisky³. I do Španělska v 16. a 17. století pronikaly protestantské reformační myšlenky, společně s humanismem. Suprema se tedy zaměřuje na tyto vlivy a krutě potírá jakékoliv projevy sympatie a protestantství. Španělská inkvizice podléhala přímo králi. Ten tak měl příležitost zbavit se také svých politických odpůrců. Tribunály se také obraceli proti vyšším kruhům. Učenci ale i teologové byli popravováni. Inkvizice také bojovala proti protestantským a jiným „kacířským“ myšlenkám tím, že od roku 1526 zavedla cenzuru a v roce 1546 vydávala seznam zakázaných knih, tzv. Index.

Čarodějnictví, kacířství a jeho pronásledování církví

Víra v čarodějnictví je univerzální, ale neexistuje žádná univerzální definice čarodějnictví, protože tento termín měl v různých kulturách různý význam. Má jak kladné, tak záporné odstíny. V neutrálním smyslu je čarodějnictví kouzelnictvím neboli magickou manipulací s nadpřirozenými silami pomocí zařikávání a vyvolávání duchů. Zařikávací se používají k dobrým, nebo ke zlým účelům. Magie a kouzelnictví se provozovaly již v prehistorických dobách v úsilí ovlivnit životní prostředí a zlepšit denní život. Ve většině společností je však čarodějnictví považováno za škodlivé odvětví kouzelnictví. Antropologové definují čarodějnictví jako vnitřní stav – využití negativní síly psychickými prostředky bez potřeby rituálů nebo zařikávací. Tato definice se vztahuje na některé kmenové kultury, ale v západním čarodějnictví čarodějové vždy pracují s magií a zařikávací.

Čarodějnictví také využívá nadpřirozených jevů, jako je neviditelnost, změna tvaru (metamorfóza), létání, schopnost zabíjet na dálku, jasnovidecství nebo astrální projekce. V renesanci se čarodějnictví definovalo jako škodlivá magie, kacířství a uctívání ďábla.

² Dobyty pyrenejského poloostrova křesťanskými vojsky a vyhnání muslimů.

³ Židé a muslimové, kteří konvertovali ke křesťanství.

Kacíři byli chápáni, jako osoby nepřátelské církvi. Aby mohly být za kacíře označeny, musely splňovat dva nezbytné předpoklady – hlásat nové učení podryvající církevní základy, a dále být členy tajné spiklenecké organizace, sdružující osoby stejného smýšlení za shodným cílem.

Osoby usvědčené z čarodějnictví přestoupily podle středověkých autorit současně normy světského i církevního práva. Zatímco s definováním skutkové podstaty tohoto deliktu světské právo problémy nemělo, stalo se pro církve zásadním zodpovězení klíčové otázky, je-li čarodějnictví zároveň kacířstvím.

Od raného středověku představovalo kacířství nejtěžší myslitelný zločin „proti Bohu a králi“. Čarodějnictví však až do druhé poloviny 15. stol. naplňovalo pouze první podmínku. Čarodějnice se sice zřekly Boha a uzavřely pakt s ďáblem->, čímž automaticky zavrhlý křesťanskou věrouku, ale druhý předpoklad, tj. existence tajuplné démonické organizace, potvrzen nebyl.

Zlom v této záležitosti nastal v okamžiku, kdy se poprvé podařilo vložit vyšetřovanému do úst poznámku o přízračném sabatu, tedy reji čarodějnic. Ten splňoval výše uvedené představy o tajné organizaci a úzce spojil otázku čarodějnictví s kacířstvím.

Průběh sabatu a jeho význam nejlépe popsali Sprenger a Institoris ve svém díle Kladivo na čarodějnice. Díky Kladivu se myšlenka jednoty kacířství a čarodějnictví dostala do všech zemí Evropy druhé poloviny 15. stol. Ve spojení s mučením znamenala jednu z nejděsivějších tragédií historie lidstva.

Reformace v Českých zemích.

Po potlačení stavovského povstání, plánoval, jak píše Kadlec⁴, důslednou rekatolizaci. Ta také probíhala, a to na všech úrovních. Hůře však v Čechách, protože na Morava byla tradičně katolická a husitské hnutí tam nezakořeno.

Byly vydávány dekrety, které vypovídaly protestantské kněze. Výnosy směřovaly i proti nekatolickým laikům. Důsledné změny se dočkala také pražská univerzita, která byla předána jezuitům. Rekatolizace byla v praxi prováděna reformačními komisemi a také misionáři, především jezuity.

Závěr

Dalo by se říct, že katolická reformace v mezích svých možností dosáhla částečně svých cílů. Především po třicetileté válce se církvi podařily rekatolizovat obyvatelstvo těch

⁴ Kadlec, J.: Přehled českých církevních dějin, Zvon, 1991, s. 73.

států, jejichž panovníci se navrátili ke katolictví. Ovšem za cenu perzekucí těch, kteří se nechtěli podvolit. V tradičně katolických zemích se církvi dařilo držet obyvatelstvo u katolictví jen díky inkvizici a jejím odstrašujícím popravám. Na druhou stranu je nutno pozitivně poukázat na nenásilné šíření myšlenek tridentského koncilu, prováděnou jezuitu jak kázáním venkovskému obyvatelstvu, tak zakládáním škol.

Použitá literatura

Franzen, A.: Malé církevní dějiny, Zvon, Praha, 1992.

Grigulevič, R. I.: Dějiny inkvizice, Praha, Svoboda, 1973.

Kadlec, J.: Přehled českých církevních dějin, Zvon, 1991.

Šindelář, B.: Hon na čarodějnice v 16. a 17. století (západní a střední Evropa), Praha, Svoboda, 1986.